

Красовська О.О.

Технології культурологічного підходу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти

Красовська Ольга Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне, Україна

Анотація. Дана стаття розкриває вплив і особливості впровадження технологій культурологічного підходу на формування особистості майбутнього фахівця початкової школи у галузі мистецької освіти. Особливе ціннісне значення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у галузі мистецької освіти мають технології діалогічного спілкування: вербалізація змісту художніх творів, художнє ілюстрування словесних пояснень, фасилітована бесіда.

Ключові слова: професійна підготовка, культурологічний підхід, мистецька освіта, технології діалогічного спілкування

Вступ. Проблема впровадження культурологічного підходу до процесу професійної підготовки майбутніх учителів становить нині особливий інтерес у сфері педагогічної науки і практики. Нормативні документи, зокрема «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепція гуманітарного розвитку України до 2020 року», «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський простір» визначають і спрямовують освітній розвиток в Україні на збагачення інтелектуального потенціалу нації, збереження зв'язків між поколіннями на основі передачі молоді культурно-мистецького досвіду, традицій і цінностей, духовного надбання людства.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на тому, що освіта повинна активно сприяти відтворенню інтелектуального і національного потенціалу суспільства, формуванню нової ціннісної системи, яка зумовлює зміни в її змісті, призводить до пошуку інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців [5, с. 4]. Проголошуючи освіту як пріоритетну галузь внутрішньої політики держави, ці документи акцентують увагу на необхідності загальнокультурного розвитку людини, її особистісних якостей, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності. Зазначені аспекти розвитку освіти в Україні є нині основоположними й для розвитку всієї професійної педагогічної освіти.

Сформовані культурні цінності можуть бути присвоєні та сприйняті особистістю, якщо вони пережиті нею на емоційно-чуттєвому рівні, а не лише засвоєні інтелектуально. Культурні цінності конкретизуються в ідеалах, цілях діяльності особистості, життєвих установах, втілюються в культурних традиціях. Надбання культури в широкому розумінні цього слова дедалі ширше використовують у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. За словами І. Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту тільки тоді, коли воно невід'ємне від поняття «культура» [1, с. 2], що є ознакою високого рівня загального і професійного розвитку особистості педагога, його духовного потенціалу.

Короткий огляд публікацій за темою. Вивчення та аналіз філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати постійне зростання уваги до культурологічних проблем професійної освіти. Взаємодія освіти, культури, духовності, мистецтва визнається у науковому світі як норма,

яка тлумачиться самим поняттям культури. Про це наголошують у своїх наукових працях І. Зязюна, М. Каган, Н. Крилова, В. Луговий, Н. Щубелка. Це зумовлює виразну тенденцію до пошуку нових шляхів та підходів до організації професійної підготовки студентів у ВНЗ, відповідних сучасній культурі й науці. Значення особистісної культури майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму підкреслюється в педагогічних працях І. Зязюна, Д. Кабалецького, С. Ковалець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки. В. Подрезова, О. Рудницької, Г. Фешиної, О. Шевнюк та ін.

Культурологічний підхід розширює дослідницькі і прикладні межі педагогічної науки, забезпечує панорамний багатомірний погляд і полісистемне пояснення сутності культурно-мистецьких проблем, цінностей та компонентів сучасної освіти. Його важливість для освітнього процесу, системовірна роль для педагогічної теорії і практики обґрунтовується в роботах А. Арнольдова, Є. Бондаревської, І. Зязюна, Н. Крилової, О. Рудницької, Г. Тарасенко, Н. Щуркової. В межах культурологічного – цілісно-інтеграційний підхід зумовлює безперервну взаємодію суб'єктивного і об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, образного і поняттєвого, раціонального й інтуїтивного, аналітичного і синтетичного стверджує Н. Шишлянникова. Діалогова взаємодія, в основі якої концепція «діалогу культур», описана М. Бахтінін, В. Біблером, актуалізує особистісний розвиток і професійне становлення педагога.

Мета статті – розкрити вплив і особливості впровадження технологій культурологічного підходу на формування особистості майбутнього фахівця початкової школи у галузі мистецької освіти.

Матеріали і методи. Культурологічний підхід має особливе значення для професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Культурологічний підхід має своєю науковою основою аксіологію – вчення про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей і одночасно стає творцем нових елементів культури, тобто відбувається становлення індивіда як творчої особистості. Важливим чинником культурологічного підходу є єдність загальнолюдського, національного і особистісно-культурного. В. Розін у своїх наукових працях відзначає, що освічена людина – це не тільки фахівець і не тільки особистість, а саме людина культурна і підготовлена до життя, до змін способу життя, до зміни своїх уявлень, світогляду,

світовідчуття; освічена людина є культурною в тому сенсі, що приймає та розуміє інші культурні позиції і цінність не тільки з позиції власної незалежності, але й іншої особистості [8, с. 46].

У науково-педагогічній літературі культурологічний підхід тлумачиться з різних позицій:

– сукупність методологічних прийомів, які забезпечують аналіз певних сфер життя, діяльності крізь призму системоутворювальних культурологічних понять на предмет цілей, цінностей, установок, норм, моделей поведінки;

– загальнонауковий метод дослідження;

– методологічна основа і методологічний принцип теорії і практики педагогічної освіти;

– принципова гуманістична позиція, згідно якої людина визначається суб'єктом культури, її головною дійовою особою.

Визначаємо культурологічний підхід як усвідомлену орієнтацію педагога-дослідника або педагога-практика на реалізацію у власній професійній діяльності сукупності взаємопов'язаних загальнолюдських, національних і особистісно-культурних цінностей, цілей, принципів, методів дослідницької або практичної педагогічної діяльності, що відповідає вимогам прийнятої гуманістичної освітньої парадигми. Культурологічний підхід переорієнтовує освіту з інформаційно-знанцевої, пізнавально-наукової площини, розширює культурні основи змісту навчальної діяльності, спонукає до продуктивної творчості. Як стверджує О. Кукуєв, культурологічний підхід визначає ставлення до тих, хто здобуває освіту як до суб'єктів культури, власного життя. Здатних до культурного та особистісного саморозвитку і творчої самореалізації, ставлення до освіти - як до культурного процесу, в якому відбувається діалогічна взаємодія між його учасниками, обмін цінностями і смислами, співробітництво в досягненні цілей особистісного саморозвитку [2, с. 12].

Мистецька освіта, завдяки специфіці мистецтва і особливостям його сприймання, впливає на розвиток внутрішньої культури цілісної особистості. Освіта і культура знаходяться в нерозривній єдності одна з одною. Тому, якщо «освіта є не що інше, як культура індивіда», за визначенням С. Гессена, то мистецька освіта – це мистецька культура індивіда. Мистецька освіта процес тривалий у часі і такий що не має завершення. Ріст мистецької культури особистості визначає ріст культурного потенціалу суспільства.

Таким чином, мистецька освіта тісно пов'язана з поняттями «культура», «духовність», «мистецтво», «освіта». Специфіку мистецької освіти, розглядаючи проблеми системи освіти, відзначає В. Луговий. Він вказує: «Якщо під освітою... слід розуміти процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, ... тоді одразу виявляється обмеженість такого поняття для опису, наприклад, художньої (музичної, образотворчої, акторської і т.д.) освіти, де знання та уміння з навичками важливі і необхідні, але недостатні. Більше того, знання тут не головні, а допоміжні, в основі ж не пізнання, а творення, продукування й освоєння художніх образів, тобто художня творчість» [3, с. 156].

О. Рудницька визначає, що мистецька освіта – освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури [9, с. 156]. Л. Масол стверджує, що мистецька освіта є посередником між суспільно значущими культурними цінностями й особистісними цінностями людини та забезпечує набуття загальнокультурних, художньо-пізнавальних, комунікативних компетентностей, формує прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення протягом життя [4, с. 35].

На основі аналізу науково-методичних праць С. Ковновець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, О. Рудницької, філософських, мистецтвознавчих, художньо-педагогічних джерел визначаємо, що мистецька освіта – це галузь освіти, спрямована на формування в особистості духовної культури, художньо-творчої самосвідомості, яка включає художньо-мистецькі знання та уявлення, сформовану систему ціннісних орієнтацій, розвинену емоційно-почуттєву сферу, що скеровують до самовираження в художньо-творчій діяльності та спонукають до спілкування з мистецтвом протягом життя.

У сучасних вищих навчальних закладах педагогічного профілю викладачі, не забезпечують повною мірою дію культурних механізмів під час викладання професійно орієнтованих дисциплін, форм і змісту освітніх процесів, хоч спорідненість культури і освіти самими викладачами визнається. Спроби прищепити студентам певний об'єм культурної інформації методами навчання і примусу орієнтують їх на культурні цінності минулого, відмежувавши від цінностей сучасної культури і життя, ускладнюючи входження в сьогоденний світ, який постійно змінюється. Посередницька роль викладача полягає у використанні в навчальному процесі елементів культурологічних знань, які є актуальними нині в системі професійної підготовки. Орієнтація педагогічної дії на формування «людини культури» передбачає введення і використання в структурі освітнього простору сучасних технологій навчання.

Результати та їх обговорення. Вважаємо, що особливе ефективно ціннісне значення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у галузі мистецької освіти мають технології діалогічного спілкування. Філософська концепція педагогічної технології «діалогу культур», започаткована вченими М. Бахтіним та В. Біблером на основі базової ідеї про те, що мислення особистості, яка формується повинно вступати в діалогічне спілкування з попередніми формами культур, представниками різних поколінь, які взаємодіють у єдиному часовому просторі від минулого до теперішнього, в умовах дискусії та взаємодоповнення сучасних культур.

Технологія «діалогу культур» є актуальною нині в умовах посилення ролі мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки у професійній освіті майбутніх учителів початкової школи. Результатом функціонування даної технології у галузі професійної освіти стає базова культура особистості, ключові компетентності, а

тобто цінності і норми, спосіб мислення та творчі здібності. У діалозі з культурно-мистецькими явищами особистість утворює свій неповторний погляд на світ, свою позицію, формує своє «Я» шляхом засвоєння сучасної культури як відродження попередніх культур. Результатом спільного творчого пошуку є нові почуття, ідеї, взаємини.

Основоположні принципи організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах технології «діалогу культур» можуть бути представлені наступними положеннями:

– проектування на навчально-виховний процес на педагогічному факультеті особливого типу мислення «людини культури» передбачає єдність процесу професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи та емоційно-інтелектуального осмислення ними непересічності загальнолюдських та національних художніх цінностей, відображених у творах світового мистецтва;

– сучасне осмислення та освоєння основних культурно-мистецьких цінностей історичних епох, що змінювали одна одну в європейській історії та засвоєння національних та загальнолюдських ідеалів та чеснот, моральних правил, традицій та звичаїв через емоційно-почуттєву сферу;

– організація навчання на основі внутрішнього діалогу, властивого конкретній культурі, діалогу на цій основі між різними видами культур, навколо основних «точок дотикання», вихідних культурологічних проблем та врахування художніх інтересів і запитів сучасної молоді й усвідомлення студентами закономірностей історичної еволюції національного мистецтва і художньої культури;

– опанування наскрізних культурологічно-мистецьких проблем, навколо яких обертається процес мистецької освіти студентів педагогічного факультету: інтегративної єдності та взаємодії складових цілісної художньої культури, осмислення її видового багатства.

Комунікативна функція мистецької освіти виявляється у різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог з образом твору, діалог культур, внутрішній діалог, діалог типу «викладач-студенти», «студент-студент». Опанування основ мистецької освіти – це своєрідний творчий процес співпереживання та інтерпретації, що має активний діалогічний характер.

Доцільними технологіями сприйняття і осмислення художніх творів під час проведення активних лекційних занять, на думку Г. Падалки, є: вербалізація змісту художніх творів та художнє ілюстрування словесних пояснень [6, с. 102]. Вербалізація змісту художніх творів – технологія зорієнтована на досягнення більш глибокого розуміння студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристики їх змістового наповнення. Залучаючи майбутніх вчителів до словесного коментування образного змісту художніх творів різних жанрів, викладач активізує художнє увагу, стимулює багаторазове сприйняття образу, дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору в цілому і в деталях. Художнє ілюстрування словесних пояснень полягає в демонстрації художніх творів з метою підтвердження, аргументації завдяки художнім прикладам певних теоретичних понять,

словесно вираженої думки. Ілюстрування ґрунтується на принципах художньо-педагогічної демонстрації і передбачає досконалий показ, який відповідає естетичним критеріям. Високохудожні репродукції, художні твори – супутники методу художньої ілюстрації.

На заняттях художньо-педагогічної підготовки з предметів «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», на наш погляд, дуже ефективною є фасилітована дискусія – технологія педагогічного спілкування, яка полягає в колективному обговоренні проблеми за допомогою навідних запитань. Дана технологія відіграє важливу роль у професійній підготовці майбутнього вчителя в галузі мистецької освіти. Л. Масол стверджує, що методика спрямована на розвиток у майбутніх учителів початкової школи умінь пильно спостерігати, міркувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки [5, с. 93].

Фасилітація – досить складна форма організації навчання, яка забезпечує навчальний процес на трьох рівнях: предметному (смісловому); рівні переживань (досвід, почуття, бажання); рівні взаємодії (комунікація та співробітництво в групі). Фасилітація – це сукупність методів і прийомів організації навчальної діяльності студентів, що дозволяє залучити учасників до процесу осмислення і аналізу ситуацій професійної художньо-педагогічної діяльності, пошуку шляхів їх вирішення, осмислення і поширення педагогічного досвіду, а також взаємонавчання на основі знань і досвіду учасників. Найважливіші ознаки даної технології діалогової взаємодії визначає Т. Паніна: провідна роль модератора-фасилітатора; планування спільної діяльності; візуалізація змісту і способів діяльності; чергування організаційних форм – індивідуальної, парної, групової, колективної роботи; словесна й візуальна презентація результатів напрацювань груп; зворотний зв'язок – рефлексія, оцінювання результатів; сприятлива групова атмосфера взаємодії [7, с. 127].

На нашу думку, технологія педагогічного спілкування – фасилітована дискусія на заняттях з навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою викладання» сприяє удосконаленню художньо-педагогічної підготовки майбутніх педагогів початкових класів, активізує процеси сприйняття і усвідомлення змісту та художньо-творчої цінності творів живопису, графіки, скульптури. До прикладу, на практичному занятті на тему: «Зміст і методика формування образотворчих знань умінь і уявлень учнів 1-4 класів з навчальної проблеми «Колір» нами організовано фасилітовану дискусію за змістом живописних творів вітчизняних та зарубіжних художників з використанням прийому поліекрану.

На першому етапі були здійснені організаційно-методичні заходи. Це розподіл студентів групи та організація роботи в парах: отримання завдань на картках для сприймання та мистецтвознавчого аналізу художніх живописних творів (репродукції картин: Поля Гогена «Папути», Анрі Матіса «Фрукти і бронза», Пабло Піка-

со «Дівчинка на кулі», Михайла Врубеля «Царівна ледь» та інші). На другому етапі передбачалася і здійснювалася студентами в парах під керівництвом модератора-фасилітатора розробка питань для фасилітованої бесіди за змістом живописних творів про особливості їх колористичного багатства. Перед студентами було поставлено завдання: виявити знання з галузі кольорознавства та вміння підбирати, формулювати змістовні питання за темою. Наступним етапом було проведення фасилітованої бесіди з використанням мультимедійного пристрою для фронтальної демонстрації художніх живописних творів. Представники пар виступали в ролі модератора і зверталися з серією запитань до групи. Підводячи підсумки фасилітованої дискусії відзначимо активну участь студентів, актуалізацію їх креативного мислення, образної мови, емоційно сприятливу, невимушену атмосферу даної педагогічної технології.

Викладач-модератор як важливий елемент освітнього процесу за технологією «діалогу культур» працює не зі знаннями-інформацією, а з культурною ситуацією, за якою в студента народжуються знання-думки. Для студента - це відкриття себе й свого місця в житті, відкриття і побудова для себе власного культурного світу, який є

його власним здобутком. Завдання викладача-модератора полягає у тому, щоб створити ситуацію міркування та діалогу, або ширше – ситуацію культури, у якій і він сам, і його учні, спільно працюючи, йдуть до народження знань-думок. Отже, функція викладача-модератора полягає у тому, щоб організувати діалог, залучаючи студентів до ситуації роздуму у процесі мистецької освіти.

Висновки. Технології культурологічного підходу до мистецької освіти – важлива запорука формування креативної особистості сучасного вчителя початкової школи, адже причетні до формування усіх складових професійної педагогічної свідомості. Її соціокультурну роль у системі формування майбутнього вчителя початкових класів вбачаємо у розвитку важливих особистісних якостей: внутрішньої духовної культури, власної системи життєвих та професійно орієнтованих цінностей, багатого емоційно-почуттєвого світу, художньо-творчих здібностей та досвіду культурно-мистецької діяльності, саморозвитку і самовдосконалення. Актуальні напрями подальшої розробки окресленої проблеми полягають у розробці моделі впровадження технологій культурологічного підходу до підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А. Культура в контексті політики та освіти / І.А. Зязюн. // Мистецтво та освіта. - 1998. - №2. - С. 2-6.
2. Кукуев А.И. Андрагогический подход в педагогике: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / А.И. Кукуев. – Ростов-на-Дону, 2010. - 55 с.
3. Луговий В.І. Управління освітою: Навчальний посібник / В.І. Луговий. – К.: Видавництво УАДУ, 1977. - 302 с.
4. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. - 2002. - № 16. - С 3-9.
6. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. - 274 с.
7. Панина Т.С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т.С. Панина, Л.Н. Вавилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
8. Розин В.М. Философия образования: предмет, концепции, основные темы и направления изучения / В.М. Розин // Философия образования для ХХІ века. – М., 1992. – 256 с.
9. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. - 360 с.

Красовская О.О.

Технологии культурологического подхода профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы в области художественного образования

Аннотация. Данная статья раскрывает влияние и особенности внедрения технологий культурологического подхода на формирование личности будущего специалиста начальной школы в области художественного образования. Особое ценностное значение в процессе профессиональной подготовки будущих учителей в области художественного образования имеют технологии диалогического общения: вербализация содержания художественных произведений, художественное иллюстрирование словесных объяснений, фасилитированная беседа.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, культурологический подход, художественное образование, технологии диалогического общения

Krasovska O.O.

Technology a cultural approach to professional training of primary school teachers in arts education

Abstract. This article reveals the impact of the introduction of technologies and features cultural approach to the formation of future elementary school specialist in the field of art education. Of particular importance valuable in the training of future teachers in the field of art education with technology dialogic communication: verbalization content of works of art, art illustration verbal explanations facilitated discussion.

Keywords: professional training, cultural approach, art education, dialogue communication technologies